

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
з теми: «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ У ПСИХОПРОФІЛАКТИЦІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ
ПОВЕДІНКИ»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ps1-M24z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Коваль (Хміль) Тетяна Юріївна

Керівник:
Сімко Руслан Теодорович,
кандидат психологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	10
1.1. Психологічні основи дослідження аутоагресивної поведінки	10
1.2. Психологічні чинники суїцидальної поведінки військовослужбовців Збройних Сил України	17
1.3. Релігійність як система світоглядних переконань особистості.....	25
1.4. Молитва як чинник збереження психоемоційної рівноваги людини в кризових життєвих ситуаціях	30
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАЛУЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПСИХОПРОФІЛАКТИЦІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	38
2.1. Мета та робочі гіпотези емпіричного дослідження	38
2.2. Опис психодіагностичного інструментарію дослідження.....	40
Висновки до другого розділу	45
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	46
3.1. Цілі, завдання та організація емпіричного дослідження	46
3.2. Результати психодіагностичного обстеження та статистичного аналізу	50
3.3. Спільна діяльність психолога та капелана щодо зміцнення духовного потенціалу військовослужбовців	67
Висновки до третього розділу.....	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Статистичні показники щодо самогубств істотно відрізняються залежно від країни, соціально-економічних умов, культурних традицій та інших чинників. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) регулярно публікує узагальнені дані про рівень суїцидів у світі. Загалом до найважливіших фактів про цю проблему належать такі положення:

- самогубство є глобальним явищем, що трапляється у будь-якій країні та серед людей різного віку;
- хоча суїцидальна поведінка може проявлятися у будь-якому віковому періоді, найбільш уразливими є молодь і люди похилого віку;
- статистика засвідчує, що чоловіки частіше здійснюють суїцидальні дії, тоді як жінки частіше роблять спроби самогубства.

Серед основних факторів ризику суїцидальної поведінки зазвичай виділяють: наявність психічних розладів, залежність від алкоголю чи наркотичних речовин, соціальну ізоляцію, складні родинні або міжособистісні стосунки, досвід попередніх спроб самогубства, а також доступ до засобів для його скоєння.

Суїцидальна поведінка є складним і багатогранним явищем, що має глибокі соціальні, психологічні та духовні причини. Її профілактика та вивчення належать до пріоритетних напрямів діяльності фахівців у галузі психології, медицини та соціальної роботи.

Особливо гостро проблема самогубств постає у Збройних Силах України, адже військовослужбовці тривалий час перебувають у стані підвищеного ризику через бойові дії, постійний стрес та доступ до зброї. Вчасно виявити зміни у психоемоційному стані військових часто буває складно. За даними аналізу 2022-2023 років, до основних чинників, що сприяли суїцидальним проявам серед військовослужбовців, належать:

- критичний психоемоційний стан (страх, безвихідь, нерозуміння ситуації);
- неналежний відбір кандидатів під час мобілізації у територіальних центрах комплектування;
- відсутність глибокого знання індивідуальних особливостей підлеглих;
- низький рівень профілактичної та психологічної роботи командного складу;
- недостатня психологічна готовність окремих військових до умов бойової служби.

Оцінювання ризику суїцидальної поведінки є однією з найвідповідальніших функцій психологічної служби. Важливим елементом профілактики самогубств серед військових виступає системна психологічна діагностика, що дозволяє своєчасно виявити осіб «групи ризику». Для них необхідна індивідуальна робота, створення ефективної системи профілактичних заходів, а також активна просвітницька діяльність, у тому числі із залученням членів родин.

У Концепції національної безпеки України поняття духовної безпеки трактується як один із ключових чинників, що передбачає збереження культурних, моральних і релігійних цінностей, історичних традицій та формування державної політики у сфері духовно-морального виховання. Релігія відіграє значну роль у формуванні психологічної стійкості військовослужбовців. Віра здавна зміцнювала бойовий дух, надихала на героїзм і підтримувала моральну стійкість у важкі часи. Саме тому в контексті нашого дослідження важливим є звернення до релігійного потенціалу військових, який може слугувати основою профілактики суїцидальних тенденцій.

Війна є надзвичайним випробуванням, під час якого військовослужбовці щоденно стикаються з небезпекою, смертю, втратою побратимів. Такі обставини сприяють глибокому переосмисленню життєвих

цінностей, формуванню нового світогляду, моральних і духовних переконань. У складних умовах бойових дій посилюється потреба у внутрішній опорі, зверненні до віри, церкви та релігійних практик як джерела психологічної підтримки.

Так, тема розвитку та використання релігійного потенціалу військовослужбовців набуває особливої значущості в умовах сучасної війни. Поглиблення духовного життя, зміцнення віри та моральних орієнтирів здатні не лише зменшити прояви тривожності, депресії й посттравматичних стресових розладів (ПТСР), але й стати ефективним чинником запобігання суїцидальній поведінці серед військових.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення релігійного потенціалу як одного з чинників запобігання суїцидальній поведінці серед військовослужбовців.

Об'єкт дослідження: суїцидальна поведінка особистості.

Предмет дослідження: релігійний потенціал військовослужбовців у контексті профілактики суїцидальної поведінки.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання:**

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння суїцидальної поведінки та визначення рівня суїцидального ризику у військовослужбовців.
2. Теоретично обґрунтувати гіпотези та підібрати відповідний психодіагностичний інструментарій для проведення емпіричного дослідження.
3. Організувати й реалізувати емпіричне дослідження.
4. Здійснити аналіз, узагальнення та інтерпретацію отриманих емпіричних даних.

Гіпотеза дослідження: військовослужбовці, схильні до суїцидальної поведінки, характеризуються специфічними особливостями релігійності та показниками психоемоційного стану.

Емпіричні гіпотези:

1. у військовослужбовців, схильних до суїцидальної поведінки, рівень соціально-психологічної дезадаптації є вищим, ніж у тих, хто такої схильності не має;
2. особи з проявами суїцидальної схильності демонструють нижчий рівень релігійних уявлень порівняно з несхильними;
3. рівень депресивних проявів у схильних до суїцидальної поведінки військових є вищим;
4. у досліджуваних із суїцидальною схильністю спостерігаються підвищені показники тривожності, ригідності, агресивності та фрустрації;
5. військовослужбовці, схильні до суїцидальної поведінки, мають вищий рівень нейротизму порівняно з тими, хто такої схильності не виявляє;
6. існує кореляційний зв'язок між рівнем релігійних уявлень і схильністю до суїцидальної поведінки.

Методи та методики дослідження. Для досягнення мети застосовано комплекс теоретичних і емпіричних методів:

- Теоретичні: аналіз наукових джерел із теми, методи логіко-психологічного аналізу (класифікація, порівняння, систематизація, узагальнення) – для обґрунтування взаємозв'язку між рівнем релігійності та суїцидальною поведінкою військовослужбовців Збройних Сил України.
- Емпіричні: використано психодіагностичний інструментарій:
 1. Українська адаптована версія Шкали Френсіса «Афективне ставлення до християнства» (адаптація Коваленко Ю.В.);
 2. «Шкала депресії Бека-21» – для визначення рівня депресивних проявів;

3. Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність-200» – для оцінки адаптаційних здібностей, дезадаптації та схильності до суїцидальної поведінки;
4. Тест-опитувальник Г. Айзенка «Самооцінка психічних станів особистості» – для вимірювання рівня тривожності, агресивності, фрустрації та ригідності;
5. Опитувальник особистісних рис Г. Айзенка (Eysenck Personality Inventory, EPI) – для визначення показників нейротизму та інтроверсії.

Для виявлення статистично значущих відмінностей між групами використано U-критерій Манна-Уїтні, а для встановлення кореляційних зв'язків між показниками – коефіцієнт рангової кореляції r-Спірмена.

Теоретико-методологічна основа дослідження спирається на праці українських і зарубіжних учених, які розкривають проблематику суїцидальної поведінки та її профілактики (Агаєв Н.А., Древіцька О.О., Заболоцький М., Кокун О.М., Приходько І.І., Суліцький В.В. та ін.); а також на дослідження, що висвітлюють релігійність у контексті її впливу на ментальне здоров'я: соціологічні (С. Карасьова, І. Мигович, Н. Пивоварова та ін.) та психологічні (О. Крупська, В. Москалець, О. Предко, М. Савчин, Г. Свідерська, Н. Савелюк, І. Чанчиков, О. Яремко, М. Ярошук та ін.).

База дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2025 року серед військовослужбовців військових частин, розташованих поблизу м. Н., у чотири етапи: 1)перший етап – добір і теоретичне обґрунтування комплексу психодіагностичних методик для перевірки гіпотез; 2)другий етап – формування вибірки досліджуваних; 3)третій етап – проведення психодіагностики військовослужбовців; 4)четвертий етап – статистична обробка отриманих даних, узагальнення результатів, зіставлення їх із метою та завданнями дослідження, інтерпретація висновків.

Опитування здійснювалося під час проходження виробничої практики, з використанням паперових бланків психологічного вивчення

військовослужбовців. Результати опрацьовувалися у програмі Microsoft Excel у табличній формі.

На другому етапі було сформовано вибірку, що складалася із 62 військовослужбовців двох військових частин, розташованих поблизу м. Н.

Теоретичне значення та наукова новизна дослідження полягають у розширенні наукових уявлень про релігійний потенціал як чинник профілактики суїцидальної поведінки; у визначенні психолого-соціальних передумов розвитку суїцидальності у військовослужбовців; у встановленні взаємозв'язку між рівнем релігійності та суїцидальними схильностями, а також у конкретизації напрямів підвищення духовно-моральної складової особистості військових.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у діяльності кадрових підрозділів і військових психологів для вдосконалення процедур професійно-психологічного відбору кандидатів на службу, розроблення програм профілактики суїцидальної поведінки з урахуванням рівня релігійності військовослужбовців, а також у подальших наукових дослідженнях психічного стану військових, які перебувають у умовах затяжного збройного конфлікту.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися здобувачем та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (29 жовтня 2024 р., м. Кам'янець-Подільський), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (27 жовтня 2025 р., м. Кам'янець-Подільський), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 19 листопада 2024 р.), на XI Міжнародній науково-практичній конференції

«Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2025 р.), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 18 лютого 2025 р.), на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2025 р.) та знайшли своє відображення у 2 публікаціях здобувача.

Публікації:

1)Коваль (Хміль) Т.Ю. До причин суїцидальної поведінки військовослужбовців. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи* (на пошану професора Шинкарюка А.І.): Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, 27 жовтня 2025 р. / за ред. Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2025. 220 с. Укр., англ., пол. / С. 163–167.

URI: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9482>

2) Коваль (Хміль) Т.Ю. Психологічні особливості релігійного потенціалу у психопрофілактиці суїцидальної поведінки. *Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців* : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2025 р. / за ред. Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2025. 220 с. Укр., англ., пол. . / С. 68–71.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Робота містить таблиці, рисунки.

ВИСНОВКИ

Упродовж історії людства феномен самогубства трактувався неоднозначно – суспільні, культурні та філософські підходи до його розуміння змінювалися залежно від епохи. У різні часи це явище розглядали як гріх, моральне падіння чи прояв відчаю. Зокрема, християнська традиція займала рішучу позицію проти самогубства, вбачаючи в ньому порушення моральних і духовних законів, а також зневагу до дару життя. Серед зовнішніх чинників ризику суїцидальної поведінки особливе місце посідає війна, яка виступає потужним психотравмувальним фактором. Для військовослужбовців ризик суїцидальних проявів значно зростає, що робить проведення своєчасної психологічної діагностики ключовим елементом профілактики. Завжди існує група підвищеного ризику, у представників якої певні риси особистості чи психоемоційні стани можуть провокувати суїцидальні тенденції.

У працях сучасних українських та зарубіжних науковців велика увага приділяється впливу релігійності на психічне здоров'я, рівень психологічного благополуччя та якість життя особистості. У зв'язку з цим дослідження релігійного потенціалу як ресурсу профілактики суїцидальної поведінки набуває особливої актуальності. На нашу думку, релігійність військовослужбовців може відігравати важливу роль у формуванні морально-психологічної стійкості, сприяти зниженню рівня стресу та підтриманню внутрішньої рівноваги.

Молитва, як зазначають науковці, є особливим духовним станом людини, що поєднує елементи саморефлексії, віри й прагнення до гармонії. Вона не лише відображає глибинну потребу особистості у зв'язку зі святим, але й виступає важливою складовою як загальнолюдської культури, так і психічної діяльності людини.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел став основою для формування методологічних засад емпіричного дослідження. Було висунуто концептуальну гіпотезу, згідно з якою військовослужбовці, схильні до

суїцидальної поведінки, відрізняються певними особливостями прояву релігійності та психоемоційного стану. Для її перевірки сформульовано шість емпіричних гіпотез, підібрано відповідний психодіагностичний інструментарій та обрано методи статистичної обробки даних.

У результаті дослідження підтверджено більшість емпіричних гіпотез, за винятком другої. Відмінностей між групами за показником релігійності не виявлено, однак кореляційний аналіз показав зворотну залежність між релігійністю та суїцидальною поведінкою: зі зростанням рівня суїцидальних тенденцій рівень релігійності знижується. Отже, концептуальна гіпотеза дослідження знайшла своє підтвердження – військовослужбовці, схильні до суїцидальних проявів, мають специфічні риси у релігійній сфері та психоемоційному функціонуванні.

На основі отриманих результатів розроблено рекомендації щодо взаємодії психологів і капеланів, спрямовані на розвиток духовного потенціалу військовослужбовців та зміцнення їх внутрішніх ресурсів.

Здобуті результати мають значну практичну цінність. Їх можна застосовувати у роботі кадрових підрозділів і військових психологів для удосконалення системи психологічного відбору кандидатів на військову службу, підвищення ефективності профілактики суїцидальної поведінки через релігійні переконання та духовні практики, а також у подальших дослідженнях суїцидальності серед військових, що перебувають в умовах тривалих бойових дій.

Перспективи подальших наукових пошуків полягають у розширенні вибірки, детальнішому аналізі релігійних уявлень військовослужбовців, дослідженні впливу бойового досвіду на їх психоемоційний стан, а також у розробці програм екстреної психологічної допомоги військовим, які перебувають у стані бойового стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Герасименко М.В., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням: метод. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 156 с.
2. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В., Ткаченко В.В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
3. Александровська В.М. Психологія молитви: когнітивний аналіз феномена. *Наукові записки*. Серія «Психологія і педагогіка», 2012. Випуск 20. С. 41–50.
4. Бугаєв С. Як передові армії світу попереджають самогубства військових і на кого рівнятися Україні. URL: <http://asn.in.ua/ua/news/publishing/108829-chto-delat-ukraine-chtobyvsu-ne-stali-armiej-sam.html>
5. Бунас А.А. Особливості прояву релігійності у структурі особистісних якостей. *Науковий вісник ХДУ*. Серія Психологічні науки. 2021. № 1. С. 61–69.
6. Військова психологія і педагогіка: підручник для військових вузів Б.М. Олексієнко, Д.В. Іщенко, О.Д. Сафін. Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 2017. 562 с.
7. Глушкова Т.О. Профілактика суїцидів у військових частинах. *Практична психологія і соціальна робота*. 2000. №1. С. 26–30.
8. Громико О.В., Семенова Д.С. Проблема суїциду і суїцидальної поведінки в армійському середовищі. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, № 4(31), 2016. С.104–112.
9. Демський В.В. Методологія вивчення релігійного досвіду особистості військовослужбовців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби*. Серія: психологія. Електронне фахове видання.

2015. Випуск 2. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/visnik_2_2015_psh.pdf
10. Діяльність психолога у ході психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України: (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: О.Г. Скрипкін, А.Б. Дейко, О.В. Еверт. Київ: НДЦ ГП ЗС України. 2016. 110 с.
 11. Доценко Л., Максименко Н. Психологічні чинники адаптації військовослужбовців строкової служби в умовах військової частини. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. № 2 (52). С. 49–55.
 12. Древіцька О., Сиропятов О. Аналіз окремих показників завершених суїцидів серед військовослужбовців. *SCIENTIA*. 2021. С.37–41. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/17117>
 13. Древіцька О.О., Буцька Л.В., Сиропятов О.Г., Калантай І.М., Горшков О.О., Самойленко А.М. Аналіз даних про завершені суїциди у військовослужбовців і рекомендації щодо їх профілактики. *Терапевтика*, том 3, № 1, 2022 р. С.1–6.
 14. Екстремальна психологія: підручник [Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебєдєв Д.В. й інші]; за заг. ред. проф. О.В. Тімченка Харків: УЦЗУ, 2007. 502 с.
 15. Заброцький М., Скаковська Л., Лавренюк Л. Психологу про суїцид. *Психолог*. 2007. Трав. (№ 20). С. 25–30.
 16. *Збірник наукових праць «Психологія суїцидальної поведінки: діагностика, корекція, профілактика»* під ред. Яковенко С.І. Київ : РВВ КІВС, 2000, С.1–13.
 17. Здіорук С.І. Служба військових капеланів у воєнній організації української держави: необхідність, можливості та перспективи. *Виклики та загрози гуманітарній безпеці української держави* : зб. наук.-експертн. матер. 2015. Вип. 4. С. 74–81.

18. Іванов О.В. Релігійні відносини в збройних силах України: загальна ситуація, основні проблеми та перспективи вирішення. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 2013, вип. 57. С. 95–101
19. Казмірчук А.П., Швець А.В., Ричка О.В., Чайковський А.Р. Суїциди в збройних силах України: аналіз та напрями їх запобігання. *Проблеми військової охорони здоров'я*. Київ, 2017. Вип. 47. С. 310–319.
20. Каннабіх Ю. Історія психіатрії. Харвест, 2014. С.1–559.
21. Каплій О.В. Конституційно-правовий статус військових капеланів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2022. № 3. С. 30–35.
22. Каряка І.В., Фартушина С. Психологічні чинників виникнення депресії у військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. Зб-к наук. праць. Київ : НУОУ, 2019. Вип. 3 (53). С.70–76.
23. Коваленко Ю.В. Етнорелігійна ідентичність як форма та спосіб прояву нужди: крос-культурне дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2020. № 10. С. 71–78.
24. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Особливості ступеню вияву у військовослужбовців діагностичних індикаторів ПТСР, зумовленого впливом екстремальних чинників бойової діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Збірник наукових праць. Вип. 20. Харків : НУЦЗУ, 2016. С. 84–93.
25. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічна оцінка суїцидального ризику у військовослужбовців. Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2019. 206 с.
26. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.

27. Комар З. Психологічна стійкість воїна : *підручник*. Київ, 2017.
28. Коструба Н. Концепт «молитва» у свідомості молоді: психолінгвістичний аналіз. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 34. С. 65–79.
29. Коструба Н. Медіа-релігійність як нова форма прояву релігійної свідомості: психологічний аналіз феномену. *Психологічні перспективи*, 2021. Вип. 37. С. 83–95.
30. Коханенко Л. Проблеми самогубства: Погляди І. Сікорського та сучасні досліді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 4. С. 49–51.
31. Крупська О.І. Дитячо-батьківські стосунки як чинник ставлення молоді до Бога. *Соціальна педагогіка*. 2006. № 5. С. 147–154.
32. Крупська О.І. Релігійні уявлення осіб юнацького віку: адаптація методик Є. Шимолона та Д. Хутсебаута / О.І. Крупська. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: [зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / ред. С.Д. Максименко]. Т.VIII. Вип. 6. К., 2006. С.151–157.
33. Ладик-Бризгалова. А. Посттравматичні психічні порушення та суїцидальна поведінка в учасників бойових дій. Україна. *Здоров'я нації*, 2016. С.44–49.
34. Лебедєв Д.В., Назаров О.О., Тімченко О.В., Христенко В.Є., Шевченко І.О. Психологія суїцидальної поведінки: посібник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Харків, 2007. 129 с.
35. Москалець В.П. Релігійна віра як духовна цінність українського народу. *Духовні цінності українського народу*. Івано-Франківськ, 1999. С. 127–178.
36. Нардонэ Дж., Вацлавик П. Искусство быстрых изменений. Изд.: Изд. Инст. психотерапии, 2006. 192 с.

37. Неурова А.Б., Капінус О.С., Грищевич Т.Е. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості: *Навчально-методичний посібник*. Львів: НАСВ, 2016. 181 с.
38. Носенко Е.Л. Індивідуальна релігійність у світлі позитивних цінностей особистості. Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2015. 191 с.
39. Овчарова Л.М., Арабаджи М.Ю. Проблема суїцидальної поведінки військовослужбовців та заходи із запобігання суїцидів у збройних силах. Приазовський державний технічний університет. 2018. № 2. С. 53–56
40. Паламарчук Х. О. Особливості суїцидальної поведінки особистості. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Т. 1. Київ : НАУ, 2020. С. 268–270.
41. Петрушкевич М.С. Релігійна комунікація у контексті масової культури. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2018. 408 с.
42. Пивоварова Н.П. Неоднозначність операціоналізації поняття «релігійність» як одна з проблем соціології релігії. *Грані*. 2014, № 3(107). С. 140–144.
43. Предко О.І. Психологія релігії: Підручник. Київ : Академвидав, 2008. 344 с.
44. Приходько І.І. Мацегора Я.В., Колесніченко О.С. Типізація індивідуально-психологічних особливостей у військовослужбовців, схильних до суїцидальної поведінки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Психологічні науки. 2018. № 1, С.174–203.
45. Про вдосконалення роботи з профілактики суїцидів серед особового складу Національної гвардії України : Директива командувача Нац. Гвардії України від 27.05.2019 р. № Д-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text>

46. Психологія екстремальності та психопрофілактика психічної травми й суїцидальних намірів : навч.-метод. посіб. Л.І. Магдисюк, Р.П. Федоренко, А.П. Мельник, О.М. Хлівна, Т.І. Дучимінська. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 276 с.
47. Савелюк Н.М. Релігійність як якість гармонізації індивідуального і соціального в цілісній особистості. *Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький: ФОП Піскова М.А., 2021. 82 с. С. 9–12.
48. Савелюк Н.М. Психолінгвістичні особливості молитви як основного жанру релігійного дискурсу. *Психолінгвістика. Psycholinguistics*, 2015. №18 (1), С. 99–110.
49. Савчин М.В. Духовна парадигма психології: *монографія*. Київ : Академвидав, 2013. 252 с.
50. Свідерська Г.М. Релігійність як соціально-психологічний чинник особистісного становлення дівчат і хлопців студентського віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2017, Вип. 4, Т. 1. С. 84–90.
51. Свідерська Г.М. Особливості релігійності студентів-психологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, Серія 12: Психологічні науки. Випуск 2(47), 2015. С.22–29
52. Суліцький В.В. Питання профілактики самогубств серед засуджених у місцях позбавлення волі. *Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування* : зб. Тез наук. робіт учасн. Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 27-28 жовтня 2017 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 70–72.
53. Яремко О.В. Соціально-психологічні особливості студентів. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2011. № С.900–910.

54. Ярощук М. В. Особливості прояву індивідуальної структури релігійності у студентів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2018. № 3(2). С. 233–240
55. Domagaáa H., Grzymaáa- MoszczyĖska H., Socha P.(ġe.). *Psychologia religii*. Kraków: UW Skrypty uczelniane v 477, 1984. с. 54–55
56. Campbell H. A. Introduction: The Rise of the Study of Digital Religion. *Digital Religion. Understanding Religious Practice in New Media Worlds*. London, UK: Routledge. 2013. p. 1–21.
57. Farber L. Lying, despair, jealousy, envy, sex, suicide, drugs, and the good life. New York: Basic Books, 1976.
58. Hopelessness, depression, suicidal ideation, and clinical diagnosis of depression. *Suicide Life-Threat. Behav.* 1993. Vol. 23. P. 139–145.
59. Fromm E. To Have Or to Be. «Continuum». 2005. 215 p.
60. Janssen, J. A., Prins, M. H., Van Der Lans, J. M., & Baerveldt, C. (2000). The structure and variety of prayer: an empirical study of Dutch youth. *Journal for the scientifi c study of religion*, № 29, P. 99 –107.
61. Koenig H.G., McCullough, D.B. *Handbook of religion and health*. New York: Oxford University Press, 2001. 308 p.
62. Krok D. ReligijnoĖ a jakoĖ Ĥycia w perspektywie mediatorów psychologicznych. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziaáu Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2009.
63. Khomulenko, T., Kuznetsov, O., & Fomenko, K. Молитва як предмет мовленнєвої діяльності та її комунікативний намір. *Психолінгвістика*, 2018. № 23(1), P. 309–326.
64. Knoblauch H. *Populäre Religion. Auf dem Weg in eine spirituelle Gesellschaft?* Frankfurt am Main: Campus. 2009.
65. Radde-Antweiler K. Virtual Religion. An Approach to a Religious and Ritual Topography of Second Life. *Online -Heidelberg Journal of Religions on the Internet*. 2008. № 3. P. 174 McCullough, D.B. 211.

66. Turner R. J., Roszel P. Psychosocial resources and the stress process // Stress and mental health. Contemporary issues and prospects for the future. New York: Plenum Press, 1994. P. 179-210. Cho, ED. (2019). Prayer as a Religious Narrative: The Spiritual Self and the Image of God. Pastoral psychology, 6(68), P. 639–649.
67. Turner R. J., Roszel P. Psychosocial resources and the stress process // Stress and mental health. Contemporary issues and prospects for the future. New York: Plenum Press, 1994. P. 179 McCullough, D.B. 210.
68. Tokarski S. DojrzaáoŹ religijna osób naleĹących do Wspólnot Neokatechumenalnych. – Páock: Páocki Instytut Wydawniczy, 2001.
69. Townsend A. Technology-mediated religiosity of elderly in Covid-19 social isolation. *Media Psychology* (Virtual) Symposium 2020.
70. Walesa Cz. Rozwój religijnoŹci czáowieka. Podstawowe zagadnienia psychologii religii. – Kraków: Wydawnictwo WAM, 2006., P. 132–136.
71. Cho, ED. Prayer as a Religious Narrative: The Spiritual Self and the Image of God. Pastoral psychology, 2019. № 6(68), P.639 – 649.